

**KRZYSZTOF GASIDŁO
MAGDALENA DACZYŃSKA
ANETA WIATR**

Politechnika Śląska

**WPLYW ROZWOJU SZKOLNICTWA WYŻSZEGO
NA STRUKTURĘ
I ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE
MIAST KONURBACJI GÓRNOŚLĄSKIEJ***

Abstract: Influence on Higher Education on Structure and Physical Development of Towns in Upper Silesia Conurbation. The intensive development of the Upper Silesia conurbation began at the late 18th century, reaching its culmination in the first half of 20th century. The outset of the higher education development on this area fell on the moment when the growing industry needs and rapid increase in population density had resulted in the shortage of properly skilled professionals.

The urban spatial phenomena caused by the establishment and functioning of universities and institutions of higher education on the Upper Silesia conurbation territory can be characterized as follows:

- In the 20s and 30s of the 20th century, small higher schools began to appear, using the acquired school buildings, such as for example the Academy of Music in Katowice or/and the University of Economics in Katowice. Even though some cities that were established in the early Middle Ages (Bytom, Gliwice, Mysłowice) could boast rich tradition, the universities and academies were being founded in new cities (Katowice, Zabrze).
- After 1945, large and complex institutions of higher education were being located in principle in two places (Gliwice, Katowice) for purposes of which the students' campuses were established. These campuses constituted new elements in the city infrastructure.
- At the end of the 20th century, the schools began to spread throughout the whole conurbation territory. In most cases, the schools' authorities decided not to build a new infrastruc-

* Opracowanie odnosi się do tych miast konurbacji, które tworzą Górnośląski Związek Metropolitalny: Katowice, Gliwice, Zabrze, Bytom, Piekary Śląskie, Świętochłowice, Chorzów, Ruda Śląska, Siemianowice, Mysłowice, Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Tychy. Rybnik nie wchodzi w skład konurbacji tworząc własną aglomerację, ale ze względu na odrębność modelu organizacyjnego szkolnictwa wyższego, przykład tego miasta jest przytaczany.

ture but rather to use the already existing post-school, post military, and post-industrial facilities, thus influencing the structure and functioning of the cities.

Within the Rybnik Agglomeration, the spatial disposition of institutions of higher education represents a different model. Here, one large campus has been established by the city of Rybnik; this campus incorporates the non-local centers of various academic institutions.

1. Rozwój szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku

Intensywny rozwój aglomeracji (konurbacji) górnośląskiej rozpoczął się z końcem XVIII w., a jego apogeum przypada na pierwszą połowę XX w. Początek rozwoju szkolnictwa wyższego na tym obszarze przypada na moment, kiedy potrzeby przemysłu i gwałtowny wzrost zaludnienia spowodowały brak kadr odpowiednich specjalistów. Kształcenie inżynierów, nauczycieli czy lekarzy w najbliższych ośrodkach akademickich – we Wrocławiu lub Krakowie okazało się niewystarczające. Dodatkowym czynnikiem skłaniającym do intensywnego rozwoju edukacji na poziomie średnim i wyższym, badań naukowych oraz zakładania instytucji kultury stała się polityka narodowościowa prowadzona przez państwo polskie i państwo niemieckie na obszarze podzielonego, po I wojnie światowej, Śląska Górnego.

Historię górnośląskich szkół wyższych można podzielić na trzy okresy, w których ich rozwój różnicował się ilościowo i jakościowo oraz znajdował wsparcie w różnej polityce państwa:

- od 1921 do 1945 r., kiedy powstały pierwsze szkoły po polskiej i niemieckiej stronie Górnego Śląska; w tym czasie istotne były zagadnienia narodowościowe;
- od 1945 r. po lata 70. XX w. charakteryzujący się powstaniem nowych, dużych szkół akademickich, rozszerzeniem profilu nauczania i badań oraz intensywnym rozwojem infrastruktury szkół wyższych; w tym okresie dominuje silnie zideologizowana polityka społeczna;
- przełom XX i XXI w., który można opisać jako pojawienie się masowego szkolnictwa wyższego oraz zróżnicowanie struktury właścicielskiej szkół będące efektem liberalnej polityki gospodarczej; spowodowało to przewagę funkcji edukacyjnych nad naukowymi i kulturowymi, a zatem dominację ilościową wyższego szkolnictwa zawodowego.

Jak wspomniano wyżej, rozwój szkół wyższych na Górnym Śląsku bezpośrednio po I wojnie światowej charakteryzował się silnym wpływem czynnika polityczno-narodowościowego. Po trzech Powstaniach Śląskich, kiedy ostatecznie wytyczono granicę okazało się, że miasto Bytom, silny ośrodek kultury polskiej pozostało po stronie niemieckiej. Z kolei Cieszyn, również bardzo silny ośrodek kultury polskiej został podzielony między Polskę i Czechy. W tej sytuacji Katowice stały się pierwszym miastem akademickim na Górnym Śląsku po stronie polskiej. Okres ten to intensywny rozwój funkcji regionalnych i metropolitalnych stolicy autonomicznego woj. śląskiego. Charakterystyczne było to, że jako pierwsze powstały uczelnie o profilu artystycznym i humanistycznym: Śląskie Kon-

Tabela 1

Szkoły wyższe w miastach konurbacji górnośląskiej

Lp.	Nazwa uczelni i jej główna siedziba	Wydziały i ośrodki zamiejscowe	Typ zagospodarowania przestrzennego	Forma własności rok założenia	Status akademicki	Liczba studentów
1	Politechnika Śląska	Główna siedziba (10 wydziałów) w Gliwicach	kampus śródmiejski	P-1945	A	33 000
		Wydział Organizacji i Zarządzania w Zabrze	budynek powojkowy			
		Wydział Inżynierii Materiałowej i Metalurgii, Wydział Transportu w Katowicach	budynek poszkolny (dawne Śląskie Techniczne Zakłady Naukowe)			
		Centrum Kształcenia Inżynierów w Rybniku	budynek poszkolny			
2	Uniwersytet Śląski w Katowicach		kampus śródmiejski	P-1968	A	41 203
		Wydział Filologiczny, Wydział Informatyki i Nauki o Materiałach, Wydział Nauk o Ziemi w Sosnowcu	budynki własne			
		Wydział Artystyczny, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie	mały kampus śródmiejski			
		Rybnicki Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny	kampus wielouczelniany w budynkach szpitalnych			
3	Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach		budynek własny	P-1936	A	12 883
		Rybnicki Ośrodek Naukowo Dydaktyczny	kampus wielouczelniany w budynkach szpitalnych			
4	Akademia Górniczo-Hutnicza im. S. Staszica w Krakowie			P-1919	A	
		Wydział Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska w Rudzie Śląskiej	budynek pokopalniany (KW/K Wirek)	2006		b.d.
		Wydział Górnictwa i Geoinżynierii w Jaworznie	budynki poszkolne	b.d.		b.d.

Lp.	Nazwa uczelni i jej główna siedziba	Wydziały i ośrodki zamiejscowe	Typ zagospodarowania przestrzennego	Forma własności rok założenia	Status akademicki	Liczba studentów
5	Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach		budynek po urzędzie + budynki własne	P-1926	A	846
6	Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach (wcześniej filia krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych)		budynki powojkowe (dawne kasyno oficerskie)	P-2001	A	410
7	Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach		mały kampus śródmiejski	P- 1952	A	5074
8	Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach (poprzednio Śląska Akademia Medyczna)		kampus podmiejski w Katowicach-Ligocie	P-1948	A	6402
		Wydział Lekarski z Oddziałem Lekarsko-Dentystycznym w Zabrze	kampus podmiejski w Zabrze			
		Wydział Zdrowia Publicznego w Bytomiu	budynek poszkolny			
		Wydział Farmaceutyczny z Oddz. Medycyny Laboratoryjnej w Sosnowcu	budynek biurowy			
9	Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej		budynek poszkolny (były internat)	N -1995	NA	3 tys.- 10 tys.
10	Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości im. K. Goduli w Chorzowie		b.d.	N -1999	NA	b.d.
11	Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych (Poznań)			N- 1997	NA	
		Wdział Zamiejscowy Dziennikarstwo i Komunikacja Społeczna w Katowicach	budynek biurowy, była drukarnia	2005	NA	b.d.
12	Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. gen. J. Ziętka w Katowicach		budynek poszkolny (d. Zakład Doskonalenia Zawodowego) + d. budynek Biblioteki Śląskiej	N- 1993	NA	ok. 5 tys.
		Wydział Zamiejscowy Nauk o Zdrowiu w Tychach	budynek poszkolny (d. Zakład Doskonalenia Zawodowego)			

Lp.	Nazwa uczelni i jej główna siedziba	Wydziały i ośrodki zamiejscowe	Typ zagospodarowania przestrzennego	Forma własności rok założenia	Status akademicki	Liczba studentów
13	Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach		budynek poszkolny	N- 2002	NA	1700
14	Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego w Dąbrowie Górniczej		budynek poszkolny	N- 2004	NA	poniżej 3 tys.
15	Wyższa Szkoła Bankowa (Poznań)			N-1994	NA	
		Wydział Zamiejscowy w Chorzowie	były dom dziecka	1998		4800
16	Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach		budynek poszkolny	N- 2003	NA	b.d.
17	Polsko-Japońska Wyższa Szkoła Technik Komputerowych w Warszawie			N-1994	NA	
		Wydział Zamiejscowy w Bytomiu	b.d.	2003		b.d.
18	Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości		budynki przemysłowe (po kopalni „Gliwice”)	N- 2005	NA	700
19	Górnśląska Wyższa Szkoła Handlowa w Katowicach		mały kampus podmiejski	N- 1991	A	12000
		Wydział Zamiejscowy w Zorach	budynek poszkolny			
		Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny w Jaworznie	budynek poszkolny			
		Wydział Zamiejscowy w Piekarach Śląskich	b.d.			
20	Górnśląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kard. Augusta Hłonda w Mysłowicach		budynek pokopalniany (byłe PRG)	N- 1995	NA	poniżej 3 tys.
21	Śląska Wyższa Szkoła Informatyki w Chorzowie		b.d.	N- 2002	NA	b.d.
22	Wyższa Szkoła Bankowości i Finansów w Katowicach		budynek szkolno-administracyjny (była szkoła partyjna)	N- 1996	NA	1200
23	Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu		budynek poszkolny	N- 1990	NA	3792

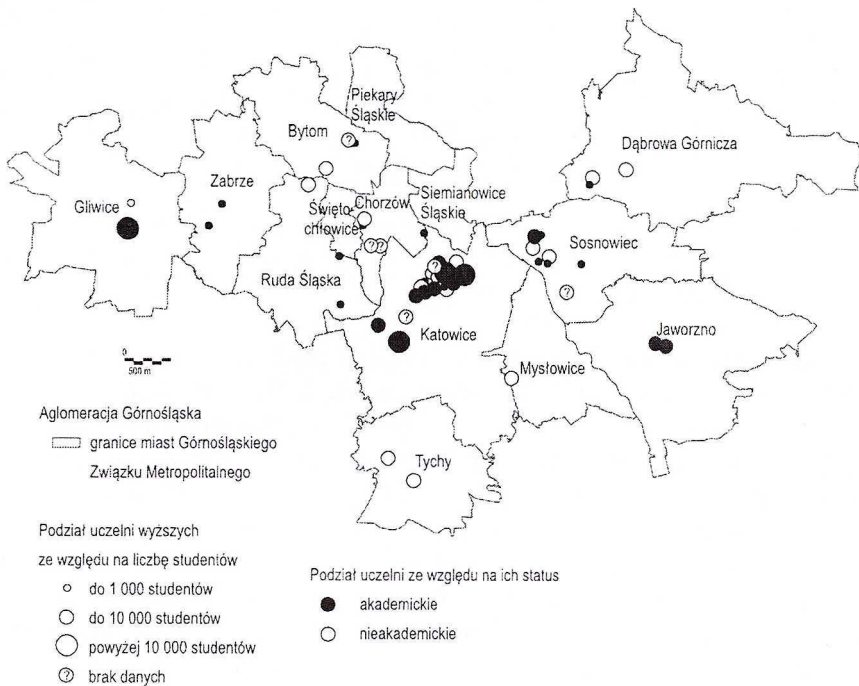
Lp.	Nazwa uczelni i jej główna siedziba	Wydziały i ośrodki zamiejscowe	Typ zagospodarowania przestrzennego	Forma własności rok założenia	Status akademicki	Liczba studentów
24	Wyższa Szkoła Handlowa w Rudzie Śląskiej		budynek poszkolny	N- 2001	NA	<3 tys.
25	Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu		kampus budynek po Sosnowieckim Przedsiębiorstwie Robót Inżynieryjnych + budynki własne	N- 1997	NA	ok. 6 tys.
26	Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie			N- 1993	NA	
		Wydział Nauk Społeczno-Pedagogicznych w Katowicach	budynek przemysłowy (była szwalnia)	2001		1800
27	Wyższa Szkoła Technologii Informatycznej w Katowicach		budynek administracyjno biurowy	N-2004	NA	1500
28	Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tychach		budynek poprzedszkolny + budynek po kotłowni osiedlowej	N- 1997	NA	3500
29	Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach		budynek poszkolny	N- 2005	A	3 tys. -10 tys.
30	Wyższa Szkoła Ekologii w Sosnowcu		były budynek administracyjny	N- 2004	NA	<3 tys.
31	Wyższa Szkoła Medyczna w Sosnowcu		budynek pokopalniany	N	NA	b.d.
32	Wyższa Szkoła Mechatroniki w Katowicach		były budynek biurowo-produkcyjny	N-2005	NA	<3 tys.
		Oddział Zamiejscowy w Sosnowcu	budynek pokopalniany	2007		
Razem (około)						208 000

P – szkoły publiczne; N – szkoły niepubliczne; A – szkoły akademickie (zdolne do nadawania stopni naukowych); NA – szkoły nieakademickie (zawodowe). Stan na luty 2008.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie internetowych stron własnych szkół oraz wywiadu telefonicznego.

serwatorium Muzyczne – 1926 r. (obecnie Akademia Muzyczna), Instytut Pedagogiczny –1928 r. (później Wyższa Szkoła Pedagogiczna, a następnie Uniwersytet Śląski), Wyższe Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych – 1936 r. (obecnie Akademia Ekonomiczna). Przewidywano też powstanie wyższej szkoły technicznej (prace podjęto w 1929 r.) i w tym celu powołano najpierw świetnie wyposażone i zorganizowane Śląskie Techniczne Zakłady Naukowe, które miały status politechnicznej szkoły średniej. Powstawało również naukowe i kulturalne otoczenie szkół wyższych: Muzeum Śląskie w 1929 r., Instytut Śląski w 1934, następnie Biblioteka Śląska w 1936. Po stronie niemieckiej rozpoczęto realizację koncepcji tzw. Trójmiasta (Dreistadte): Bytom – Zabrze – Gliwice, a w jej ramach, m.in. budowę zespołu szpitali klinicznych w Zabrzu i Bytomiu, stanowiących do dzisiaj bazę wyższego szkolnictwa medycznego.

Przerwany przez II wojnę światową rozwój szkolnictwa wyższego kontynuowano przez powołanie w 1945 r. Politechniki Śląskiej (początkowo w Krakowie, następnie w Katowicach i ostatecznie w Gliwicach), Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego (obecnie AWF), Uniwersytetu Śląskiego (początkowo jako filia Uniwersytetu Jagiellońskiego), Akademii Medycznej i in. Szkoły te lokowano w Katowicach, ale od lat 70. niektóre wydziały znalazły miejsce we wschodniej części

Ryc. 1. Rozmieszczenie szkół wyższych w miastach konurbacji górnośląskiej w granicach Górnośląskiego Związku Metropolitalnego

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 2

Potencjał akademicki miast konurbacji górnośląskiej i miasta Rybnik

Lp.	Miasto	Liczba szkół wyż. i ich oddz.	I okres – 1921-1945	II okres – od 1945 do lat 70.	III okres – przełom XX i XXI w.	Liczba szkół akademickich	Liczba kampusów średniejskich	Liczba kampusów podmiejskich	Szkoły duże (powyżej 10 tys. studentów)	Szkoły średniej wielkości (3-10 tys. studentów)	Szkoły małe (poniżej 3 tys. studentów)	Szacunkowa liczba studentów
1	Chorzów	3			3	0	0	0	0	3	0	8 000
2	Bytom	3			3	0	0	0	0	3	0	7 000
3	Dąbrowa Górnicza	2			2	0	0	0	0	1	1	10 000
4	Gliwice	2		1	1	1	1	0	1	0	1	40 000
5	Jaworzno	2			2	0	0	0	0	2	0	3 000
6	Katowice	17	2	3	12	8	2	2	4	6	7	95 000
7	Mysłowice	1			1	0	0	0	0	0	1	3 000
8	Piekary Śląskie	1			1	0	0	0	0	0	1	3 000
8	Ruda Śląska	2			2	0	0	0	0	0	2	5 000
9	Rybnik	1			1	0	0	1	0	1	0	10 000
10	Sosnowiec	6			6	0	1	0	0	3	3	12 000
11	Tychy	2			2	0	0	0	0	1	1	6 000
12	Zabrze	2			2	0	0	1	0	2	0	6 000
Razem (bez Rybnika)		42	2	4	36	9	4	3	5	21	16	208 000

Źródło: Opracowanie własne.

Aglomeracji Górnośląskiej w Sosnowcu. Względy praktyczne, polityczne i dążenia pozostałych miast konurbacji doprowadziły w latach 70. i 80. do powstania wielu ośrodków zamiejscowych (filii) m.in. w Dąbrowie Górniczej, Rybniku, Cieszynie, co zainicjowało proces rozpraszania się uczelni po całej konurbacji i województwie. Proces ten nasilił się na przełomie XX i XXI w. Charakteryzuje go pojawienie się masowego szkolnictwa wyższego oraz zróżnicowanie struktury właścicielskiej szkół. Ewidentnym skutkiem tych zjawisk jest przewaga funkcji edukacyjnych nad naukowymi i kulturowymi, a zatem dominacja ilościowa wyższego szkolnictwa zawodowego. Rozproszenie szkół doprowadziło do sytuacji, w której większość miast konurbacji górnośląskiej jest siedzibą szkoły wyższej (tab. 1, 2; ryc. 1). Dzięki dynamicznemu wzrostowi liczby szkół i ich dobrej dostępności szacunkowa wielkość wskaźnika liczby studentów na 1000 mieszkańców osiągnęła w aglomeracji górnośląskiej ok. 100.

2. Zagospodarowanie terenów górnośląskich szkół wyższych

Typologia terenów zajmowanych przez wyższe uczelnie obejmuje dwa zasadnicze modele, a są nimi:

- zwarte zespoły obiektów o różnych funkcjach tworzące tzw. kampus położony w śródmieściu lub na terenach podmiejskich,
- pojedyncze gmachy lub kilka rozproszonych budynków.

W planach rozwoju nowych uczelni zwykle zakładano powstanie kampusu. Tak stało się w przypadku Politechniki Śląskiej, której kampus obejmujący obiekty naukowo-dydaktyczne, domy i stołówki studenckie, kluby, hale sportowe, domy profesorskie, a także zaplecze techniczne powstały na niezabudowanym terenie – jednak w pobliżu centrum Gliwic. Uniwersytet Śląski w Katowicach zajął teren dawnego folwarku katowickiego położonego w śródmieściu i w tych ograniczonych terytorialnie warunkach rozwija się do dzisiaj. Śląska Akademia Medyczna rozpoczęła przenosiny z Zabrza do Katowic przez budowę nowego zespołu szpitali klinicznych oraz miasteczka studenckiego w południowej dzielnicy Katowic – Ligocie tworząc rodzaj podmiejskiego kampusu. Podobne zespoły zrealizowano także w Sosnowcu i Rybniku.

O ile kampusy w dwóch pierwszych miastach zarządzane są przez szkoły, które powstały jako jedne z pierwszych w okresie powojennym budując nową, własną infrastrukturę, o tyle w miastach Rybnik i Sosnowiec kampusy bazują na już istniejących, a przejętych na cele edukacyjne obiektach.

Drugi model zagospodarowania przestrzennego terenów szkół to pojedyncze budynki wznoszone specjalnie dla uczelni (rzadziej) lub przejmowane na cele szkolnictwa wyższego od innych użytkowników (częściej). W latach 30. XX w. dla Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych wybudowano w Katowicach znakomity gmach (użytkowany obecnie przez Politechnikę Śląską) o skomplikowanej funkcji, nowoczesnym wyposażeniu i modernistycznym wyrazie architektonicznym. Pierwsza uczelnia – Konserwatorium Muzyczne zaadaptowało na swoje cele gmach po urzędzie. Również dzisiaj mniejsze szkoły wyższe przejmują budynki po szkołach średnich i podstawowych, a także obiekty powojenne, przemysłowe lub były budynki administracyjno-biurowe. Szkoły te nie mają rozbudowanego zaplecza, korzystają na mocy porozumień i umów z dóbr innych dużych ośrodków akademickich. Porozumienia te dotyczą wspólnego korzystania z bibliotek, laboratoriów, sal wykładowych czy obiektów sportowych, ale także kadry naukowej.

3. Wpływ szkół wyższych na zagospodarowanie przestrzenne miast konurbacji górnośląskiej

Od samego początku powstające szkoły i instytucje kultury wywierały istotny wpływ na zagospodarowanie przestrzenne miasta nie tylko przez budowę lub orga-

nizację własnych obiektów ale i stymulowanie rozwoju placówek kultury i nauki oraz obiektów usługowych. W latach międzywojennych w Katowicach jednocześnie z budową infrastruktury szkolnictwa wyższego nowe gmachy powstały również dla Biblioteki Śląskiej i Muzeum Śląskiego (1939). Obiekty te razem z wybudowanymi w pobliżu monumentalnymi gmachami Sejmu Śląskiego, urzędów administracji rządowej, Katedry Chrystusa Króla oraz nowatorskimi realizacjami budynków mieszkalnych tworzyły nowe, modernistyczne centrum miasta. Szczególnie wyróżniał się gmach Muzeum Śląskiego będący w tym czasie najnowocześniejszym na świecie. Obiekt ten został po zajęciu miasta przez Niemców w 1939 r. natychmiast zburzony!

Również powojenny okres rozwoju szkół wyższych do lat 70. oraz przyjęty model przestrzenny (kampusy) wpłynął istotnie na kształtowanie struktury miast górnośląskich. Widać to zwłaszcza w Katowicach, gdzie Uniwersytet Śląski wyznaczył fizjonomię i sposób funkcjonowania znacznej części śródmieścia oraz Gliwicach, gdzie Politechnika Śląska zdominowała przestrzenie i funkcjonalnie południowo-wschodnią część miasta. Rozmieszczenie największych szkół w Katowicach, Gliwicach i Sosnowcu określiło także w dużej mierze charakter relacji między tymi miastami i pozostałymi ośrodkami aglomeracji wzmacniając ich najwyższą pozycję w hierarchii miast aglomeracji.

Obecnie obserwuje się dalszy – jakościowy rozwój „starych” szkół i obszarów wokół nich. Obszary kampusów wyróżniają się dużą intensywnością ruchu pieszego i samochodowego zdominowanego przez młodych użytkowników. Zagospodarowanie ukierunkowane jest zatem na zapewnienie swobodnej komunikacji oraz dostępności usług podstawowych. Zauważalne jest podnoszenie jakości architektury i infrastruktury w obrębie ośrodka katowickiego i gliwickiego. Zwiększa się liczba usług, takich jak: sklepy, usługi poligraficzne, bary, restauracje. Jednocześnie, ze względu na rozwój rynku usług i silną konkurencję uczelnie zmuszane są do modyfikacji swojego zasobu infrastrukturalnego. Jest to likwidacja stołówek czy sprzedaż domów studenckich, ale też powstanie nowych form, takich jak np. Park Technologiczny Politechniki Śląskiej. Zaobserwować można również oznaki procesu odnowy i modernizacji najbliższego otoczenia. Powstające usługi i mieszkania do wynajęcia są przeważnie lokowane w istniejących budynkach.

Ośrodki naukowe wykształcone w bliskim sąsiedztwie centrum miasta skupiają nie tylko funkcje edukacyjne, usługowe i administracyjne ale także koncentrują publiczne życie miasta. Warunkiem sprawnego funkcjonowania takiego ośrodka jest jego atrakcyjna oferta edukacyjna, jakość programu usługowego, dobra organizacja przestrzeni publicznych, a także atrakcyjna forma urbanistyczno-architektoniczna. Ośrodki powstałe w połowie XX w. (w tym Politechnika, Uniwersytet) na niezabudowanych terenach w pobliżach centrów miast stanowią obecnie ich integralną część. Nastąpiło uzupełnienie – dopełnienie struktury części centralnej o nową funkcję – edukacyjną. Tkanka miejska uległa stopniowemu zagęszczeniu.

Obecnie można zaobserwować:

- dążenie do racjonalnego wykorzystania przestrzeni ośrodków naukowych polegające na intensyfikacji zainwestowania z uwzględnieniem potrzeb użytkowników (rozbudowa istniejących gmachów, zagospodarowywanie przestrzeni publicznych);
- rozszerzanie oferty edukacyjnej (otwieranie nowych kierunków i wydziałów, powstawanie filii uczelni w różnych miastach aglomeracji);
- modernizację, wprowadzanie ulepszeń i nowych technologii, dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych;
- zwiększenie mobilności studentów przez rozwój komunikacji elektronicznej i transportowej.

Tym samym dąży się do uzyskania wysokiej jakości przestrzeni o zdefiniowanej kompozycji urbanistycznej, nowoczesnych rozwiązaniach architektonicznych, funkcjonalnych układów zabudowy oraz komunikacji, a także zagospodarowanie przestrzeni publicznych dla umożliwienia funkcjonowania środowiska naukowego.

Inne oddziaływanie można przypisać małym szkołom zajmującym zwykle budynki poszkolne lub poprzemysłowe. Nie zmieniają one w istotny sposób struktury miasta, nie kształtują przestrzeni publicznych. Ich znaczenie leży w oddziaływaniu rewitalizacyjnym. Wokół nich obserwuje się modernizację infrastruktury usługowej, wzrost cen mieszkań, poprawę jakości utrzymania porządku, wzrost bezpieczeństwa itp.

W Aglomeracji Rybnickiej dyspozycja przestrzenna szkół wyższych reprezentuje inny model. W 1999 r. opracowano koncepcję zagospodarowania przestrzennego terenu szpitala nr 1 przy ul. Rudzkiej na potrzeby uczelni wyższych o profilu technicznym, humanistycznym i ekonomicznym. Koncepcja ta została zrealizowana przez miasto i dzięki temu powstał Zespół Szkół Wyższych (zwany Rybnickim Ośrodkiem Naukowo Dydaktycznym) – czyli ośrodków zamiejscowych Akademii Ekonomicznej z Katowic, Politechniki Śląskiej z Gliwic i Uniwersytetu Śląskiego z Katowic – mający na celu rozszerzenie oferty kształcenia młodych ludzi zamieszkujących Aglomerację Rybnicką.

Wnioski

Zjawiska przestrzenne wywołane budową i funkcjonowaniem szkół wyższych na obszarze konurbacji górnośląskiej można scharakteryzować następująco:

- W latach 20. i 30. XX w. powstawały niewielkie szkoły wykorzystujące przejęte gmachy szkolne, jak np. Akademia Muzyczna czy też Akademia Ekonomiczna w Katowicach; inaczej było po niemieckiej stronie Górnego Śląska gdzie zbudowano kilka szpitali klinicznych dla Akademii Medycznej. Mimo bogatej tradycji kilku miast, których powstanie przypada na wczesne średniowiecze (Bytom, Gliwice, Mysłowice) uczelnie były lokowane w nowych miastach (Katowice, Zabrze).
- Po 1945 r. powstawały duże uczelnie zlokalizowane w zasadzie w dwóch miejscach (Gliwice, Katowice), dla których budowano kampusy stanowiące nowe elementy struktury miast.

- Pod koniec XX w. nastąpiło rozproszenie szkół na obszarze całej konurbacji (ryc. 1). Jednak największy potencjał akademicki uzyskały Katowice, Gliwice i Sosnowiec (tab. 2).
- Nowe szkoły wyższe najczęściej nie budują nowej, własnej infrastruktury lecz wykorzystują istniejące obiekty.
- Zarówno starsze, jak i nowe szkoły wyższe odgrywają istotną reurbanizacyjną rolę w śródmieściach przejmując obiekty przemysłowe, powojenne, poszkolne, utrzymując dobową aktywność miejską w śródmieściach, stymulując przedsiębiorczość w ich sąsiedztwie, generując powstawanie nowych funkcji, takich jak inkubatory, parki technologiczne, wpływając bezpośrednio i pośrednio na podniesienie jakości architektoniczno-urbanistycznej przestrzeni publicznych itd.
- Pojawiają się nowe formy zarządzania obiektami szkół wyższych np. w Rybniku, gdzie powstał jeden duży kampus zarządzany przez miasto, który skupia ośrodki zamiejscowe różnych uczelni.